

Därför blev Gud människa

Det finns inget ideal att längta tillbaka till. Inkarnationen innebär att vi alla bidrar till hur kristen tro uttrycks.

AV SAMUEL RUBENSON

DET FINNS EN LÄNGTAN efter det ursprungliga, det obesmittade och rena. En längtan efter jungfrulig mark. Det orörda berör oss på djupet: urskogen, det nyfödda, barnatron, den första förälskelsen, skimret på morgonen. Längtan finns både hos oss som enskilda och som gemenskaper. Det är en längtan hem, tillbaka dit där allt som blev fel är ogjort, som om det aldrig hänt. Denna längtan träder fram i tider av missnöje och utanförskap, när det känns som om utvecklingen går för fort, går en förbi, när det inte blev som man hoppats och samtidigt känns främmande och hotfull.

Vi känner igen denna längtan i oss själva. En längtan efter en tid som flytt, efter det trygga folkhemmet, efter evangeliets friskhet, urkyrkans tro och den odelade kyrkans liv. Vi ser den i historiens stri-

der för renässans och pånyttfödelse, för reformation och återställelse. Vi känner igen den i den så kallade islamiska statens drömmar om att återupprätta det arabiska kalifatet, det rike som blomstrade när Europa var småfurstendömen som slogs med varandra och USA ännu inte var uppfunnet. Vi känner igen den i Donald Trump's "Make America great again", i rysk nostalgi för sovjettiden, i revolutionära drömmar och väckelserörelsers idealism. Det är lätt att förkunna att det ursprungliga är det rätta, autentiskt och oförstört. Det är lätt att predika att utvecklingen smittat ner, solkat den vita klädnaden, blandat in främmande gods och lett till synkretism.

Det är möjligt att längtan efter det ursprungliga är en naturlig försvarsmekanism, en inbyggd påminnelse om att inte glömma var vi kommer från. Kanske denna längtan efter det orörda behövs. Men att den

samtidigt är farlig är uppenbart. Inte för att det var sämre förr eller för att utveckling alltid är av godo. Långt därifrån. Men strävan efter att återupprätta ett till synes idealiskt förflutet förnekar människors liv och erfarenheter. Förhållandet av det som en gång varit blir lätt maktutövning och förtryck. Ideal ställs mot människor.

DEN BIBLISKA HISTORIEN är full av missriktad längtan tillbaka. Vi avråds från att försöka återupprätta det förflutna. Alltifrån berättelserna om Babels torn och Noa, som båda söker sig tillbaka till Edens lustgård, till berättelserna om uttåget ur Egypten och längtan tillbaka dit. Varningar för nostalgiskt tillbakablickande framträder starkast i evangelierna och Apostlagärningarna. Här handlar det om att inte se sig tillbaka, inte begrava de döda, inte utestänga de främmande. Uppdraget är uppbrott och vandring vidare mot nya miljöer och nya uttryck, ett gudsrike som tar gestalt överallt, på alla språk, för alla. Det handlar om förväntan och hopp, inte nostalgi och försvar.

Längtan tillbaka till det ursprungliga, det autentiska och oförstörda, återkommer också i kyrkohistorien. Den uttrycker sig som en längtan tillbaka till urkyrkan, till evangelieberättelsernas enkla lära, till den oförfalskade kyrkan, den obesmittade tron och det rena livet. Den återkommer i strävan att finna de äldsta texterna, de äkta Jesusorden, de tillförlitliga skrifterna. I sökandet efter den ursprunglige Luther, den autentiska reformationen, väckelsens pionjärer och den första glöden.

Redan tidigt möter vi denna betoning på det ursprungliga och äkta, önskan att allt ska vara som i begynnelsen. Under de första århundradena tävlade profeter, evangelieförfattare och radikala vandringspredikanter med varandra om att vara de äkta, de av världen oberoende. Mot dem formade sig en kyrklig tradition som med misstänksamhet såg på dem som menade sig ha den fulla sanningen, en tradition för vilken centrum var viktigare än gränsdragningarna, tilliten viktigare än förklaringarna.

*"Vi avråds från att försöka
återupprätta det förflutna."*

GENOM HELA MEDELTIDEN möter kraven på reformation och ett återupprättande av det ursprungliga. På 1500-talet leder de till den västliga kristenhetens splittring. För de mest radikala hade allt blivit fel: kyrkobyggnaderna, bilderna, uppdragen, gudstjänsterna, bekännelserna, ordningarna. Alla mänskliga påfund skulle bort och det obesmittade och ursprungliga evangeliet träda fram.

Upplysningstiden förde med sig ny kritik mot kyrkorna och nya krav på en återgång till Jesu enkla lära, ett rationellt och lättbegripligt evangelium.

Snart kom väckelserörelser med ideal om troende-församlingar som följde en föregivet nytestamentlig församlingsordning, fri från all kyrklig överhet och från pretentiösa ritualer och ordningar. För en del blev längtan tillbaka så stark att de for till Jerusalem eller byggde upp sitt eget Salem, Betel eller Filadelfia. Klagan på kyrkans förfall, ropet *ad fontes* – till källorna – ljuder fortsatt. Det främmande ska bort, vare sig det är grekisk filosofi, hierarkiska ordningar, medeltida mystik, folklig fromhet, katolsk påverkan, askes, postmodernism eller religionsdialog.

Men även om den är mänskligt naturlig är denna längtan inte bara omöjlig att förverkliga utan också teologiskt ohållbar. "You can't go home", skriver den amerikanske teologen Robert Wilken i sin utmärkta bok *The Myth of Christian Beginnings*. Inte bara för att det förflutna är omöjligt att återupprätta, utan också för att detta hem inte finns. Det förflutna som vi försöker återupprätta är, som det gång på gång visat sig, bara en spegelbild av våra egna och vår tids ideal. En Jesus och ett evangelium som passar mig, en församlingsordning som passar oss, en kyrka som ger mig den plats jag vill ha. Och då inte bara för att vi är barn av vår tid och våra önskningar, utan framför allt för att det ursprungliga och oberörda aldrig funnits. Ett av människor och tiden oberört evangelium, en enda ursprunglig kyrka, en av människor opåverkad bibeltext har aldrig funnits.

IDÉN OM EN URSPRUNGLIG, biblisk kyrka och tro som vi borde återvända till livnär sig i regel på en seglivad föreställning om att det hebreiska, bibliska tän-

"Ett av människor och tiden oberört evangelium, en enda ursprunglig kyrka, en av människor opåverkad bibeltext har aldrig funnits."

kandet står i motsats till det grekiska, filosofiska. Det blev tydligast formulerat av kyrkohistorikern Adolf von Harnack för drygt hundra år sedan och fördes i Sverige vidare av professorn och biskopen Anders Nygren och hans lärjungar. Man menade att det rena evangeliet, som höll samman kropp och själ och inspirerade till ett enkelt liv i kärlek, kom att "helleniseras" under inflytande av en grekisk dualistisk livsyn där platoniskt tankegods fick genomsyra teologin. Mänskliga maktambitioner skapade en hierarkisk kyrka med inlånade ritualer, och den enkla gudsgemenskapen ersattes av en mystik längtan efter förening med det gudomliga. *Agape* blev *eros*, människor tog Guds plats, gav utrymme för sin egen tro och sina behov istället för Guds ingripande. Tanken är onekligen attraktiv. Den anspelar på en naturlig längtan och förklarar varför det vi av olika skäl inte gillar inte heller ska vara där.

Att hela tankefiguren är ohållbar har många redan visat. De nytestamentliga skrifterna är skrivna på grekiska i en judisk miljö som sedan århundraden

präglats av grekisk kultur. De mest betydande judiska lärde på Paulus tid hade grekisk bildning och skrev på grekiska. Evangelierna visar tydliga prov på författarnas grekiska utbildning och Paulus använder sig tydligt av stoisk filosofi.

En dualism mellan kropp och själ, mellan evigt och förgängligt, mellan ljus och mörker finns inte bara i nytestamentliga utan också i flera gammaltestamentliga texter. Fynden av texter från nytestamentlig tid från de första århundradenas kristenhet visar på en mångfald av tankeströmningar både inom och utom judendomen, liksom inom den tidiga kyrkan. En specifik hebreisk och biblisk kristendom orörd av grekiskt tankegods är en modern uppfinning. Dualism i betydelsen insikt om att vi är både kropp och själ, både materiella och andliga, tycks allmänmänsklig.

Två enkla iakttagelser gör dessutom att tanken på en tidig enhetlig kyrka med en samlad och tydlig teologi som sedan förvanskas inte håller. Den ena är att man vid en jämförelse mellan 100-talets och 300-talets kyrkliga teologer slås av hur mycket mer många av 100-talets teologer är präglade av sin grekiska filosofiska samtids utgångspunkter än de som kom senare.

Den andra är att vid en jämförelse förefaller den världsvida kristenheten ha mer gemensamt i dag, trots den stora utbredningen, än församlingarna på 100-talet. Förklaringarna till det är inte så märkliga. För en reflektion över vad Jesu undervisning, liv, död och uppståndelse betyder, det vill säga för teologin, behövs människor som samtalar och delar erfarenheter, som studerar och skriver. Detta tar tid, inte minst

tar det tid att finna gemensamma uttryck. Därför finns självklart en mer genomtänkt och gemensam teologi på 300-talet än på 100-talet, och ett mycket större gemensamt kristet arv på 2000-talet än på 100-talet.

STÖRST SKADA BRUKAR man mena att platonismen åstadkommit, en åskådning som beskylls för att vara upphov till all kroppsfientlighet, all betoning av det hinsides på bekostnad av det närvarande och allt världsfrämmande sökande efter mystiska upplevelser och förening med det gudomliga, en åskådning som till och med anses gå hand i hand med nyandlighet och postmodernism. Men vad som ofta utmålas som antik platonism är mest en bild av vad man utifrån egna utgångspunkter vill kritisera, vare sig det är ämbetsstruktur, gudslängtan eller tron på själens odödlighet.

Platonismen var, liksom de andra skolbildningarna i antiken, främst en väg att söka kunskap, vishet och därmed bestående lycka genom att förena ett gott liv med goda tankar, att finna en inre och yttre harmoni. Platonismen, liksom även stoicismen, gav den tidiga kyrkans teologer redskap att sätta in de bibliska texterna i ett större sammanhang, att tolka dem för samtiden och att utveckla en bärkraftig teologi eller, kort sagt, att ge svar på människors frågor. Den grekiska bildningen, för vilken traditionen från Platon var viktig, kom att utgöra basen för den kristna undervisning och den systematiska teologi som hållit samman kyrkan sedan dess.

Grundfelet med att se platonismen eller andra kulturella uttryck som "främmande" för kristen tro är att man ytterst ser människorna som främmande för Gud. Människan blir någon som måste avprogrammeras för att bli kristen, en tanke som hör samman med 1800-talets väckelserörelser och missionsstrategier. För de tidiga kristna var omvändelsen, *metanoia*, inte ett förkastande av samtidens vetande och tolkningsramar utan en bekännelse av den egna bristen och skulden och ett beslut om efterföljelse; ett nej till det ondas makt, inte till den egna tankeförmågan.

De tidiga teologer vars skrifter vi fortsatt läser med behållning, kyrkofäderna, var platoniker och stoiker som gjorde bruk av sin kunskap och tankeförmåga, på samma sätt som senare tiders kristna varit nominalister och existentialister, liberala och socialister. De lät sina liv och sitt tänkande bli byggstenar i det kyrkobygge som fortfarande pågår. Att somligt inte höll, blev inaktuellt eller kom att missbrukas är inget konstigt. Men att kasta bort stenar bara för att vi inte gillar dem eller förstår deras funktion är varken respektfullt eller riskfritt.

ATT LÄNGTA TILLBAKA för att i det ursprungliga återfinna det orörda, autentiska och sanna är som mänskligt fenomen begripligt, men knappast ett uttryck för kristen tro. Kristen tro utgår nämligen från inkarnationen. Gud blev människa, inte för att statuera exempel utan för att alla folk skulle bli lärjungar och kallas till att bli Kristus lika, ja, bli lemmar i Kristi kropp, kyrkan. Inkarnationen innebär att Gud gett sig till vår historia, att Kristus lever i dem som

genom århundradena döpts till hans död och uppståndelse. Det betyder att alla kristna bidrar till vad det är att vara kyrka och till hur kristen tro uttrycks. Var och en är en källa och en rottråd. Nåden är inte ett förnekande av att vi bidrar utan gåvan att få bidra, att få vara en sten i bygget.

Att tänka kyrkan som ett träd vars rötter finns i antik judisk tradition och vars stam finns i de första århundradenas odelade kyrka är inte bara vilsledande utan också ofruktbart. Som allt levande skjutet ett träd ständigt nya rötter och hämtar dessutom sin näring lika mycket genom nya blad som genom rötterna. Så även kyrkan, i vilken var och en i varje tid utgör både rottråd och blad. Avgörande är inte hur gammal man är utan att man utgör en del av trädet. Risken med att upphöja en viss tid, ett visst språk eller en kultur till ideal är att man avgränsar sig, blir en egen skola, en heresi som man sa på grekiska. Därmed ser man inte det nya livet och ger inte heller sin egen tids människor en möjlighet att växa samman.

MEN ÄR DÅ ALLT SOM uppstått i kyrkan enbart av godo? Naturligtvis inte. Ogräset växer bland vetet, vi bär alla på och bidrar med våra laster och rädslor. Det som på en plats och i en viss tid behövde sägas kan göra stor skada på en annan plats och i en annan tid. Samma uttryck betyder olika beroende på sammanhang. Den bild som bär tron hos den ene kan hos den andre skapa stora problem för samma tro. Det som skapats

"Det är inte för att kyrkofädernas skrifter är gamla och hör till en idealisk tid som de är viktiga."

gott kan missbrukas och kyrklig makt löper samma risk att korrumpas som annan makt.

Att all mänsklig erfarenhet som förs in i kyrkan är bidrag till kyrkans liv betyder inte att de är av godo eller bör bevaras. Här måste, som Paulus skriver, omsorgen om varandra, framför allt om de svaga, råda. Sanningshalten prövas inte i den logiska motsägelsefriheten eller formuleringens överensstämmelse med tidigare uttryck utan i livet, i förmågan att bevara fridens band, att hålla samman kyrkan genom tid och rum.

Det är inte för att kyrkofädernas skrifter är gamla och hör till en idealisk tid som de är viktiga. Det är inte för att deras sätt att uttrycka sig är mer ursprungligt och mer obesmittat av världen, eller för att deras formuleringar är bättre. Det är för att de håller kyrkan samman genom århundradena och över konfessionella gränser. Det är inte för att liturgin, gudstjänstordningen, är från den tidiga kyrkan som vi håller fast vid den. Det är för att den håller oss samman.

Att Gud blev människa i just Jesus från Nasaret,

inte i någon annan, att det hände för tvåtusen år sedan och inte någon annan gång, att kristen tro och praxis utformades under romarriket med hjälp av grekisk filosofi, och inte någon annanstans och med andra uttryck, är helt enkelt faktum. Ordet blev kött. Det är oss givet. Den gemensamma bekännelsen uttryckt i ett instämmande i ropet om förbarmande, i lovsägelsen och i trosbekännelsen, i *Kyrie, Gloria* och *Credo*, är ett sätt att bekänna samhörighet, att hålla samman – inte ett uttryck för förnuftets kapitulation.

Förnekar vi den historiska kyrkan och tror oss kunna uppfinna en från historien fristående idealisk kyrklig verklighet, förnekar vi till sist även inkarnationen. Vi förnekar då det mest radikala i kristen tron: tron att Gud som skapat allt blivit en av oss, delat vår död, för att genom uppståndelsen från de döda leva i och genom oss. Att förneka den mångfald av uttryck som tron haft genom tiderna och försöka vaska fram en enhetlig form och tankegång är att förneka dem som gett oss vår tro och som vår gemenskap vilar på.

Historielöshet och historieförakt gör inte bara våra bröder och systrar genom tiderna obegripliga för oss, de förminskar historiens Gud.

SAMUEL RUBENSON är professor i kyrkohistoria vid Lunds universitet och en internationellt ledande forskare inom fältet för patristik. Han är präst i Svenska kyrkan och preses för Johannesakademien inom Ekumeniska Kommuniteten i Bjärka-Säby.